

Závěrečná zpráva o realizaci aktivity

Závěrečná zpráva vznikla v rámci projektu „Podpora rozvoje pečovatelské služby PCP7“ spolufinancovaného z Evropského sociálního fondu

Registrační číslo: CZ.03.2.63/0.0/0.0/19_099/0015144

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Rozvoj terénní péče v oblasti péče o lidi s život limitujícím onemocněním či vzrůstající geriatrickou křehkostí (KA2)

Aktivita projektu „Podpora rozvoje pečovatelské služby PCP7“ spolufinancovaného z Evropského sociálního fondu (registrační číslo: CZ.03.2.63/0.0/0.0/19_099/0015144) se zaměřovala na rozvoj terénní pečovatelské služby v oblasti péče v závěru života, tj. o lidi s život limitujícím onemocněním či vzrůstající geriatrickou křehkostí. Terénní pečovatelská služba je v tomto ohledu službou, která u klientů působí často dlouhodobě (nezřídka i v řádu let); typickým klientem je křehký senior, u něhož je služba svědkem narůstající křehkosti a zhoršujícího se zdravotního stavu klienta.

Podobně jako tomu bylo v případě dalších projektových aktivit, byla realizace aktivit projektu v oblasti KA2 po téměř celou dobu trvání projektu značně ovlivněna pandemií onemocnění covid-19 a s ní souvisejícími epidemiologickými opatřeními. V průběhu trvání projektu tak musely být některé aktivity projektu přehodnoceny či odkládány, a realizace některých aktivit se tak zpožďovala oproti původnímu plánu. Přesto však lze realizaci projektu v oblasti péče v závěru života označit za úspěšnou, a to zejména s ohledem na rozsah podpory, kterou se v rámci aktivity KA2 podařilo poskytnout podpořeným osobám – pracovníkům PCP7, a na výstupy projektu v podobě postupů a interní metodiky pokrývající oblast péče v závěru života, která v terénní pečovatelské službě dosud nebyla metodicky zpracována.

Soubor zjištění

Níže uvedený text je souhrnem zjištění v oblasti paliativní péče zpracovaným na základě sběru dat¹ získaných v průběhu projektu.

Součástí je:

- Představení procesu implementace paliativní péče, resp. péče v závěru života, do prostředí pečovatelské služby.
- Představení klíčových témat v kazuistice Pečovatelského centra Prahy 7 („PCP7“), resp. pečovatelské služby.
- Popis stávajícího stavu péče v závěru života vč. výzev pro pokračování implementace a udržitelnost projektu.

Soubor zjištění má ambici být podkladem pro věcnou diskuzi o zavádění paliativního přístupu do prostředí pečovatelských služeb, případně též rámcovou podporou pro organizace, které se chtějí podobnou cestou vydat.

Terminologie

V dokumentu souzníme s definicí **paliativní péče**, jak je uvedena na stránkách Centra paliativní péče:

„Paliativní péče je přístup zaměřený na zvyšování kvality života pacientů a jejich rodin v situaci, kdy čelí život ohrožující nemoci. Jejím cílem je komplexní léčba/řešení/tišení bolesti a dalších příznaků nemoci, včetně psychických, sociálních a spirituálních obtíží, které mohou pacienta a jeho blízké trápit.“

Zásadním uvědoměním v průběhu projektu byla skutečnost, že pečovatelská služba sama o sobě nezajišťuje paliativní péči (nemá zdravotnické pracovníky), ale její zaměstnanci se na jejím zajištění pro klienty pečovatelské služby podílí. Pečovatelská služba, resp. její zaměstnanci, poskytují **péči v závěru života**. V žargonu odborných společností se v PCP7 jedná o implementaci **paliativního přístupu**.

Tímto rámcem jsou také definovány role pečovatelské služby ve vztahu k paliativní péči:

- Zjišťování paliativních potřeb u klientů: hledání známek bio-psycho-socio-spirituálního distresu v kontextu život limitující nemoci.
- Vedení rozhovorů o péči v závěru života: plánování budoucí péče.
- Hledání způsobů naplnění zjištěných paliativních potřeb: zprostředkování kontaktů na paliativně relevantní služby (z úrovně obecné i specializované paliativní péče), koordinace spolupráce služeb pro zajištění paliativních potřeb klienta.
- Zajištění péče v závěru života u klientů v rozsahu možném pro pečovatelskou službu: péče poskytovaná pracovníky v sociálních službách-nezdravotníky v časech, ve kterých pečovatelská služba funguje.

Péče v závěru života je managementem i řadovými pracovníky vnímána jako integrální součást péče poskytované pečovatelskou službou.

Pečovatelská služba je na cestě v implementaci paliativního přístupu, tj. na cestě k systematickému poskytování péče v závěru života. Další text zasazuje implementaci do organizačního kontextu PCP7, shrnuje dosavadní hlavní milníky implementace, poukazuje na důležité „aha“ momenty i na překážky,

---

¹ Jedná se o data kvalitativní i kvantitativní povahy; z kvalitativních se jedná např. o záznamy z jednání k projektu a v projektu s relevancí pro téma paliativní péče, rozhovory s koordinátory, pečovateli, managementem, záznamy z konaných kazuistických setkání, záznamy rozhovorů mezi vedoucí KA2 a konzultantkou pro výzkum a mapování aj.

se kterými se musela pečovatelská služba v průběhu vyrovnávat. Shrnuje přínosy projektu a důležité kroky pro zajištění udržitelnosti paliativního přístupu v organizaci.

Organizační kontext

Před začátkem projektu proběhlo mapování potřeb s ohledem na plánované poskytování péče v závěru života. Bylo zjištěno následující:

- Ročně umírá cca 12 % klientů pečovatelské služby.
- Umírání a smrt klientů je tedy okolností, které má být věnována pozornost.
- Pečovatelé se s umíráním setkávají, nebylo to ale téma, které by v organizaci bylo jakkoliv systematicky uchopené, přestože je podstatné a pro pečovatele zátěžové.
- Pečovatelé neměli vědomě rozvíjené kompetence v oblasti paliativního přístupu a péče v závěru života, o tématu nebyli zvyklí hovořit, péči v závěru života systematicky nereflektovali.
- V důsledku nereflektovanosti a nedostatečně otevřeného prostředí k hovorům o závěru života byly složité situace, ke kterým v péči dochází, pro týmy pečovatelské služby vysoce zátěžové; pečovatelé postrádali systémovou oporu a podporu.
- Pro systémovou a systematickou podporu tedy bylo potřeba nastavit struktury, aktivitu podepřít výzkumným sledováním, které napomůže reflektovat dění v organizaci a usnadnit implementaci paliativního přístupu v organizaci.

Z hlediska implementace paliativního přístupu do celoorganizačního kontextu dále vstupovaly následující okolnosti:

- Transformace pečovatelské služby – jedná se o systémový projekt, který vyžaduje změnu přemýšlení o cílových skupinách, poskytovaných službách a hranicích služby, organizační změny týmů péči poskytujících, změny v nastavených strukturách, způsobech předávání informací i postupech.
- Pandemie covidu-19 – okolnost, která ovlivnila kapacity všech zaměstnanců organizace i možnosti jejich vzdělávání, zároveň vedla k rozvoji různých přístupů v péči, rozvoji krizového managementu v organizaci, zvýšení flexibility zaměstnanců.
- Nezkušenost s projektovým řízením systémových projektů ovlivňujících celou kulturu organizace – skutečnost vedla k potřebě nastavení struktur pro předávání informací, nastavení kompetencí vedoucí projektu-vedoucí služeb-vedoucí aktivit-vedoucí týmů a členové týmů s ohledem na realizaci aktivit projektu a jeho dlouhodobou udržitelnost, k potřebě sjednocení a udržení vize v průběhu projektu.

Výše uvedené kladlo značné nároky na kapacity pracovníků, jejich dovednosti i flexibilitu, ale i nároky na prioritizaci úkolů a synergii výstupů.

Významnou podporou pro implementaci paliativního přístupu byla široká podpora vedení organizace i pociťovaná potřeba na úrovni řadových zaměstnanců.

Důležité milníky implementace

Z pohledu implementace, tj. optikou zavádění paliativního přístupu v organizaci, lze za důležité označit následující milníky:

- Vystavění speciálních kurzů (základního a pokračujícího) zaměřených na péči v závěru života. Kurzy jsou zcela inovativní ve využitých lektorských technikách; tyto se opíraly zejména o interaktivní divadlo (vycházející z psychodramatu Jakoba Levy Morena, postupů, které v ČR prezentuje například Divadlo utlačovaných a klasické tréninkové metody hraní rolí).
- Společné proškolení vybraných pracovníků v sociálních službách („pečovatelů“), sociálních pracovníků i členů vedení organizace a pečovatelské služby výše uvedenými zážitkovými kurzy.
- Zavedení odborných konzultací (tzv. kazuistických setkání) jako pramenu reflexe a zdroje učení.
- Definování role koordinátora paliativní péče a její pozdější transformace (viz další podkapitola).
- Transformace okrsků a návazné zahájení definování rolí a kompetencí koordinátorů, sociálních pracovníků okrsků a pečovatelů.
- Nastavení a zpracování postupů týkajících se závěru života, návrh postupu pro hodnocení paliativních potřeb.
- Závěrečné setkání v rámci druhé klíčové aktivity projektu.

„Aha“ momenty projektu

V průběhu projektu se z hlediska implementace paliativního přístupu objevilo několik důležitých momentů. Tyto dále popisujeme.

Definování role koordinátora paliativní péče

Za klíčový moment lze označit uvědomění si realizačního týmu, že koordinátor paliativní péče by měl pokrývat následující 3 oblasti:

1. koordinaci procesu péče v závěru života (tedy klientskou práci),
2. roli koordinátora zavádění paliativního přístupu (tedy roli toho, který dohlíží, aby se kultivoval přístup, aby se téma paliativních potřeb dostalo do každodenní komunikace a byly dodržovány příslušné postupy),
3. garanci realizace závazných projektových aktivit.

Podrobněji, koordinátor paliativní péče je člověk, který:

- Sleduje trendy.
- Navazuje kontakty v oblasti paliativní péče.
- Poskytuje poradenskou činnost dovnitř organizace (kolegům) i ven.
- Podporuje příležitosti k učení se kolegů (koordinace edukace).
  - Domlouvá vzdělávání, vytipovává oblasti, ve kterých potřebují kolegové vzdělávání
  - Aktivně podporuje sdílení zkušeností – ze stáží, z kazuistik (reflexe případů) aj.
  - Aktivně se angažuje u klientů – tím i dává příležitost k učení se kolegům (learning by doing).
- Účastní se plánování péče v závěru života u klientů a jejich blízkých – roli lze nazvat aktivně poradenskou.
- Iniciuje zavádění postupů s vazbou na péči v závěru života, tvoří metodické a další podpůrné materiály.
- Iniciuje dialog k hledání hranic poskytování služby v případě PP.
- Udržuje téma paliativní péče v organizaci živé.

Koordinátor paliativní péče by měl být insiderem v organizaci, organizaci znát a být každodenně, nebo alespoň většinu dní v týdnu, přítomen standardní pracovní dobu. V tomto kontextu by bylo optimální, aby pozici koordinátora paliativní péče vykonával pracovník, který má současně v organizaci i další pozici; případně, aby činnosti koordinátora paliativní péče byly rozděleny mezi více zaměstnanců (jedná se o méně optimální variantu, přístup klade nároky na spolupráci osob).

Činění tématu živým

Proto, aby mohl být paliativní přístup v organizaci rozvíjen, je nutné jej dostat do běžných komunikačních struktur organizace. V PCP7 bylo třeba tématu a koordinátorovi takzvaně zřídit přístup:

- Na koordinační poradu PS (tzv. kooperada)
- Na sociální komisi
- Na setkání vedoucích PCP7 (tzv. RVHP)
- Do budoucna též na klientských poradách
- V psaných dokumentech organizace – v individuálním plánu, v klientských dokumentacích, v zápisech z porad aj.

Dále je třeba nastavit způsob informování a vyžádání si podpory koordinátora paliativní péče v případě klientů s paliativními potřebami.

Hranice a zdravotní péče

S tématem paliativní péče úzce souvisí poskytování zdravotní péče. Řešení zajištění paliativní péče zvýraznilo v organizaci potřebu řešení zdravotního stavu u klientů (nejen) s potřebou paliativní péče. Nezajištění zdravotní péče, které zjevně škodí žadateli o službu či stávajícímu klientovi, může v určitých případech vést k nenačtení smlouvy s pečovatelskou službou či k omezení služeb stávajících. V extrémních případech by mohlo vést i k vypovězení smlouvy s pečovatelskou službou.

Uvědomění si důležitosti zajištění zdravotní péče vedlo v průběhu projektu k uvědomění si důležitosti navázání vztahů s poskytovateli zdravotní péče působících v regionu – s praktickými lékaři, domácími péčemi, ambulancemi paliativní medicíny, týmy mobilní specializované paliativní péče aj., a zároveň ke

Řízení změnových projektů v organizaci

Vize projektu

To, zda se podaří naplnit změnové cíle projektu či nikoliv, do značné míry souvisí s ujednacením vize projektu mezi zaměstnanci, kteří nesou odpovědnost za projektové činnosti. Není-li vize sjednocená, dochází ke komunikačním šumům, jiné prioritizaci činností, ke štěpení kapacit. V případě PCP7 byl projekt nesen 2 vizemi:

- Péčí o zaměstnance, kteří se setkávají a musí se vyrovnávat s poskytováním péče v závěru života a umíráním klientů.
- Zajištěním péče v závěru života o klienty s paliativními potřebami i o jejich blízké.

Realizace obou vizí klade nároky na nastavení organizačních postupů a jejich systematické dodržování.

Rozdělení rolí

Z reflexe managementu zaznívá, že pro řízení projektů v budoucnu bude třeba lépe vyjasnit role a kompetence jednotlivých pozic, a to jak v hierarchické struktuře (jednotlivé úrovně řízení od ředitelky

přes vedení jednotlivých služeb po vedení okrsků), tak ve struktuře liniové (metodické pozice, pozice vedoucího projektu, vedoucích aktivit).

V organizaci běží vícero systémových projektů; na jednotlivých úrovních vedení (hierarchie i linie) se osvědčilo věnovat čas provazbám projektů vůči sobě navzájem. Porozumění usnadnilo komunikaci v týmu, umožnilo snadněji dosahovat cílů projektu.

Ukazatele pro měření dopadu v oblasti péče o lidi s život limitujícím onemocněním či vzrůstající geriatrickou křehkostí

Pro oblast péče o lidi s život limitujícím onemocněním či vzrůstající geriatrickou křehkostí byly nastaveny následující klíčové indikátory a podpůrné ukazatele:

Klíčové indikátory:

- i. počet uživatelů služby žijících v domácím prostředí
- ii. kvalita života uživatelů služby žijících v domácím prostředí

Podpůrné ukazatele:

- i. Počet uživatelů služeb, kterým je poskytována paliativní péče (časná i v závěru života)
- ii. Podíl uživatelů služeb, kterým byla poskytnuta paliativní péče na celkovém počtu úmrtí
- iii. Rozsah a kvalita spolupráce se spolupracujícími organizacemi

Vypracována byla metodika sledování úmrtí klientů pečovatelské služby, úmrtí klientů jsou průběžně sledována a vyhodnocována.

Vytvořené dokumenty

Průběžná zjištění v oblasti péče v závěru života sloužila jako výchozí bod pro zpracování postupů a interní metodiky. V průběhu trvání projektu byly vytvořeny tyto postupy a interní metodika:

- i. Postup při úmrtí klienta pečovatelské služby Pečovatelského centra Praha 7
- ii. Postup pro spolupráci s poskytovatelem domácí ošetřovatelské péče Péče doma, s.r.o.
- iii. Postup pro spolupráci s poskytovatelem mobilní specializované paliativní péče Cesta domů, z.ú.
- iv. Hodnotící nástroj pro zhodnocení změny stavu klienta s ohledem na možné paliativní potřeby pro pracovníky v přímé péči a pro sociální pracovníky
- v. Interní metodika pro oblast péče o lidi s život limitujícím onemocněním či vzrůstající geriatrickou křehkostí
- vi. Popis situací spojených se smrtí a umíráním klientů

Hodnotící nástroje uvedené v bodu iv. jsou součástí interní metodiky uvedené v bodu v.; všechny ostatní výše uvedené postupy jsou přílohou této závěrečné zprávy.

Shrnutí projektu

V rámci implementace paliativního přístupu toho bylo dosaženo mnoho. Níže jsou shrnuty hlavní výsledky a výstupy klíčové aktivity č.2 projektu v úrovních klientské, zaměstnanecké, manažerské.

1. Klientská úroveň – došlo k:
  - a. Podpoře v plánování budoucí péče s klienty i blízkými, poradenství v závěru života, provázení blízkých v terminální fázi onemocnění i po úmrtí blízkého.
2. Zaměstnanecká – došlo k:
  - a. Zvýšení dovedností zaměstnanců – zvýšení jistoty ve vedení rozhovorů o závěru života, nastavení
    - i. *„Byla jsem nyní u pána, který bude v paliativním režimu; cítila jsem se na první návštěvě dobře, protože jsem se cítila vybavená.“*
  - b. Zvýšení jistoty zaměstnanců – zaměstnanci vědí, kam mají volat; vědí, podle čeho se mají rozhodnout, co mohou a co už ne; manuály nabízejí postupy, o které se může pečovatelka opřít, snadněji se zvládne přizpůsobit dané situaci a klientovi
  - c. Vědomí pospolitosti řadových zaměstnanců s vedením (vedení se účastnilo kurzů).
3. Manažerská a organizační úroveň – došlo k:
  - a. Reflexi řízení změnových projektů a posunu v přemýšlení o nastavení komunikačních toků napříč hierarchií i linií.
  - b. Nastavení postupů v oblasti péče v závěru života a jejich vtělení do praxe – zaměstnanci vědí, co mají v oblasti péče v závěru života dělat, vnímají podporu vedoucích v tématu; postupy jsou záznamem dohod, proto jsou cenné a důležité.
  - c. Uvědomění si hranic poskytovaných služeb (vymezování hranic jde ruku v ruce s transformací pečovatelské služby).
  - d. Nastavení podpory zaměstnanců v oblasti péče v závěru života – prostřednictvím kurzů, kazuistických setkání, domluvy krizových interventů pro případ potřeby zaměstnanců, nastavení postupů.
  - e. Zkvalitnění spolupráce v organizaci (zkvalitnění komunikace, zpřehlednění dění v organizaci)
  - f. Navázání spolupráce s poskytovateli zdravotních služeb a posílení spolupráce s ÚMČ P7.
  - g. Vývoji hodnot – projekt dal prostor pro to učit se říkat *„tohle jsem nevěděl“*, pracovat s chybou, pracovat na vzájemném respektu, týmovosti, partnerskosti v organizaci.

Závěr a kroky do budoucna

V uplynulých dvou letech došlo i díky projektu k významným posunům v kultuře organizace (směrem k partnerskému přístupu, otevřenosti, učení se práce s chybou) i změně přístupu k péči v závěru života.

Projekt přinesl mnoho oblastí, které bude třeba v budoucnosti za pochodu reflektovat. Tyto se týkají:

- Rozdělování práce v týmu, kde někteří zaměstnanci neprošli kurzy zaměřenými na oblast péče v závěru života, nemají z jakéhokoliv důvodu vstřícný postoj k tématu péče v závěru života.
- Ladění další implementace paliativního přístupu v kontextu transformace pečovatelské služby.
- Nastavení pozice a činností koordinátora paliativní péče, dále rolí a kompetencí vedoucích pečovatelské služby, koordinátorů a sociálních pracovníků působících na okrscích.

Projekt dále přinesl vyjasnění oblastí, kterým bude třeba se v implementaci paliativního přístupu věnovat, aby tento v kultuře organizace trvale zakotvil. Konkrétně se jedná o:

- Formalizaci a finalizaci postupů „včasného zahájení“ paliativní péče a plánování péče v závěru života.

- Aktualizaci již vzniklých postupů.
- Krátká opakování určitých témat (např. komunikace o závěru života, práce s bolestí apod.) – umožňují držet témata živá, současně opakování usnadňují aplikování v praxi.
- Systematické ukotvení vzdělávání v oblasti péče v závěru života v organizaci, realizace nových školení dle potřeb zaměstnanců i organizace v souladu s fází implementace paliativního přístupu.
- Reflexi zatížení pracovníků tématem závěru života a prevenci vyhoření.
- Reflektování celkových kompetencí zaměstnanců (zejm. prostřednictvím vedoucích).
- Přejechod z fáze paliálálie (nadšení z paliativní péče) k systematické práci s tématem, a to v oblastech
  - Rozpoznávání paliativních potřeb klientů².
  - Předávání informací o těchto potřebách a domluvě na způsobu jejich naplnění.
  - Podpory zaměstnanců (nejen) v oblastech péče v závěru života.
  - Reflexe poskytované péče.

Zkušenost s implementací paliativního přístupu v pečovatelské službě je do jisté míry přenositelná i do dalších služeb organizace. V každém případě se jedná o inspirativní kazuistiku, která může a měla by být sdílena dále.

---

² V rámci projektu se podařilo vyvinout signalizační nástroj k určování paliativních potřeb klientů. Tento by měl být využíván v rámci klientských porad, které jsou právě v pečovatelské službě zaváděny.